

GYÖRFFY GÁBOR

A háromnyelvű brassói sajtónyilvánosság megszületése az 1830-as években

A magyar jakobinus mozgalom elfojtása, valamint I. Ferenc trónra lépése után a magyar időszaki sajtó fejlődése megtorpant, és a 18. század végére visszazuhant arra a szintre, amelyről a jozefinizmus évtizedében tapasztalt pezsgés mozdította ki. Míg 1792-ben Magyarországon 18 lap látott napvilágot – mintegy a fele magyar nyelven –, addig 1805-ben már csak 4 jelenhetett meg.¹ A sajtóélet újabb fellendülése csak az 1820-as években következett be, a nemesi reformmozgalom hatására. De annak ellenére, hogy 1831-ben Magyarország már 27 lappal rendelkezett (köztük 12 magyar, 11 német, 2 szláv és 2 latin), és megindult a sajtó differenciálódása – megjelentek az irodalmi, tudományos és ismeretterjesztő folyóiratok –, a politikai sajtó meglehetősen fejletlen volt, mivel a reformkor kezdetén a fokozatosan kikristályosodó politikai nézetek terjesztése csak szűk körben volt lehetséges. A Pesten megjelenő *Hazai és Külföldi Tudósítások* a húszas évek derekán még a kor egyik reprezentatív lapja volt, azonban a főszerkesztő Kultsár István halála után hanyatlásnak indult, a bécsi *Magyar Kurír* pedig érdeklődés hiányában 1834-ben megszűnt.²

Erdélyben egyedül a szászszágnak volt az 1820-as évek végéig rendszeresen megjelenő hírlapja: a nagyszebeni konzervatív szellemű *Siebenbürger Bote* (1792–1862), a Hochmeister Márton által 1783-ban alapított *Siebenbürger Zeitung* jogutóda.³ Általános jelenség, hogy az erdélyi városok többségében (Aradon, Brassóban, Nagyszebenben, Temesváron) először a német sajtó született meg, s csak ezután jelentek meg a magyar kiadványok. Ez arra vezethető vissza, hogy a fejlettebb német polgárságnak jobb külföldi kultúrkapcsolatai voltak, ezáltal magasabb volt a tájékozottsági szintje és kíváncsibban olvasott újsághíreket, mint a falun élő magyar köznemesség. Azt is meg kell említeni, hogy az erdélyi nemzetek közül a németek körében volt a legelterjedtebb az írni-olvasni tudás. Másfelől a korszak sajtóirányítási gyakorlata is nekik kedvezett, hiszen a bécsi hatóságok könnyebben engedélyezték a lojálisabbnak tekintett szászszág kezdeményezéseit.

¹ *A magyar sajtó története. I. 1705–1848.* Szerk.: KÓKAY György. Bp. 1979. Akadémiai Kiadó, 243. (A továbbiakban: KÓKAY)

² KÓKAY: *i. m.* (1. jegyzet) 365–366.

³ BORBÁTH Zsuzsanna: *A Siebenbürger Zeitung életei.* = Korunk 2007. 1. sz. 110–113.

Az időszak első magyar nyelvű hírlapja, a Pethe Ferenc által 1827-ban alapított kolozsvári *Erdélyi Híradó*⁴ a tetemes áldozatok ellenére 1831-ben a bukás szélén állt; Méhes Sámuel szerkesztésében megnőtt ugyan az előfizetők száma, és így fenn tudott maradni – az 1830-ban alapított melléklappal, a *Nemzeti Társalkodóval* együtt – de a harmincas években még nem lépte át a száraz referáló ismertetések szintjét.⁵

A sajtóhagyományok hiánya és a bécsi hatóságok szigorú cenzúrapolitikája miatt ebben az időszakban az erdélyi hírlapirodalom még távol állt a véleményformáló politikai sajtó követelményeitől és a polgári nyilvánosság megszervezésének igényétől. Az újságok annak ellenére sem tudták ellátni ezt a feladatot, hogy az 1830-as francia forradalom hatására Erdélyben is terjedni kezdtek a liberalizmus emberi jogokat követelő eszméi, amelyeket már nem a titkos társaságok vállaltak fel – mint a 18. század végén –, hanem nyilvánosságra lépő társadalmi erők. A liberális nemesség főleg Széchenyi István és Wesselényi Miklós modernizációt sürgető elméleti tevékenységére alapozva ismerte fel a változás szükségességét. A kialakulóban levő erdélyi polgárság szintén felkarolta a reformkor eszméit. Vezéregyéniségei a külföldet megjárt értelmiségiek voltak, mint például Bölöni Farkas Sándor, aki rész vállalt az első magyar néplap, a kolozsvári *Vasárnapi Újság* megjelenésének kezdeményezésében is.

Az 1820–30-as években az erdélyi magyar hírlapokat még mindig az úttörés szelleme jellemezte, és csak nagyon keveset tudtak fejlődni a korszerű szerkesztési elveket követő vélemény-sajtó irányába. A csekély számú kiadvány elsősorban a hivatalos közleményekre és a külföldi (osztrák, francia, német) periodikákból átvett anyagokra támaszkodott, melyeket egyértelmű szerkesztői koncepció és kritikai szemlélet nélkül adtak közre. Összehasonlításként megjegyezhetjük, hogy a magyarországi sajtóban az 1832–1836-os reformországgyűlés hatására már teret kaphatott a politikai véleménynyilvánítás – Kossuth *Országgyűlési Tudósításai*ban és a Széchenyi által kezdeményezett *Jelenkor*ban –, azonban ezek a lehetőségek csak évekkel később jelentkeztek az erdélyi sajtóban. Még akkor is, ha Erdélyben is léteztek a magyarországiakhoz hasonló kezdeményezések: 1835 januárjában Wesselényi Miklós a cenzúra engedélye nélkül rövid életű nyomatos naplót adott ki az erdélyi országgyűlésről. Az ellene indított erdélyi perben a királyi tábla éppen a napló engedély nélküli kiadását fogalmazta meg vádpontként.⁶

A harmincas években mennyiségileg megsaporodtak az erdélyi sajtókezdeményezések. A jelenség egyik oka a polgári-nemzeti átalakulás éveire jellemző olvasási kedv, amely a könyvek mellett fokozatosan a sajtóra is kiterjedt. A kibon-

⁴ A lap *Hazai Híradó* név alatt indult 1827 decemberében, egy évvel később *Erdélyi Híradóra* változtatta nevét.

⁵ SZINNYEI József: *Hírlapirodalmunk a 19-ik században.* = *Vasárnapi Újság* 1864. 6. sz. 54–55. MUSNAI ÜRMÖSSY Lajos: *Erdély irányadó lapja (1830–40-es években).* Kolozsvár, 1907. Stiff Jenő és Társa Papírosáruházának Könyvnyomdája, 11–12.

⁶ KÓKAY: *i. m.* (1. jegyzet) 372.

takozóban levő városi kaszinómozgalom és a vele párhuzamos falusi olvasótársasági mozgalom éppen ennek az igénynek volt a megnyilvánulása.⁷ Az egyre inkább elterjedő kávéházak mellett a kaszinókban alakultak ki a nyilvános vita színhelyei, amelyek elsőként járultak hozzá a nyilvánosság terének kiterjesztéséhez. Az említett intézmények a sajtó térhódításához is hozzájárultak, és folyamatosan növelték az olvasók taborát, hiszen alapszabályzatuk értelmében a kaszinók hazai és külföldi lapokat járattak, és termeikben napirenden volt a politikai vita.⁸

A nyomtatott nyilvánosság csak a negyvenes évek elején tudott véleményformáló tényezővé válni Erdélyben, a politikai reformtörekvések eredményeivel párhuzamosan. Egy évtizeddel korábban a bécsi udvar még sikeresen meg tudta fékezni a reformországgyűlések hatására keletkező szabadelvű ellenzéki mozgalmakat. A műveletet Erdélyben Estei Ferdinánd osztrák királyi főherceg vezette, akit az uralkodó 1834-ben küldött a királyi főkormánysszék élére. A szabad vélemény és szólás szabadságának korlátozására irányuló intézkedései között Estei Ferdinánd szigorú utasításokkal látta el Sebes Antalt, a királyi főkormánysszék hírlapvizsgálattal megbízott tanácsosát. Az első rendelkezések az erdélyi országgyűlés híreinek szigorúbb előzetes cenzúrázását írták elő.⁹

Ugyanebben az időszakban a Brassai Sámuel által szerkesztett *Vasárnapi Újság* kapcsán az erdélyi lapok kiadására vonatkozó engedélyek kérdése is napirendre került. A kolozsvári néplap 1834-ben jelent meg a királyi főkormánysszék engedélyével, amely utólag az udvari kancelláriához is felterjesztett. Ezt követően a kancellária magyarázatot kért, hogy a főkormánysszék milyen joggal adta ki a jóváhagyást. Válaszlevelében a kormánysszék elismerte, hogy nem létezik olyan rendelet, amely erre feljogosítaná, viszont arra hivatkozott, hogy az engedélyezés gyakorlatilag már 1783 óta hatáskörébe tartozik. Az első erdélyi lap, a *Siebenbürger Bote* megindításához sem volt szükség a felség külön engedélyére, és a *Hazai Híradó* megjelenéséhez is a főkormánysszék járult hozzá 1827-ben. Mindebből következik, hogy az illető jogot az udvar is hallgatólagosan elismerte, ugyanakkor meghatározta a főkormánysszék számára az engedélyezés elveit.¹⁰

⁷ *Erdély története. III.* Szerk.: KÖPECZI Béla. Bp. 1988. Akadémiai Kiadó, 1282. (A továbbiakban: KÖPECZI) Lásd még VITA Zsigmond: *Művelődés és népszolgálat*. Bukarest, 1983. Kriterion, 133–139. („Adatok néhány erdélyi falusi és kisvárosi olvasóegyletről a reformkorban” című fejezet.)

⁸ A 30-as években Erdély legtöbb városában létrejöttek a kaszinók. Lásd BOTH Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte. (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban.)* = Acta Universitatis Szegediensis, Szeged, 1956. 48–49. TÓTH Szabolcs Barnabás: *Adatok az első sepsiszentgyörgyi kaszinó történetéhez.* = Korunk 2009. 2. sz. 60–67. MERZA Gyula: *A kolozsvári „Nemzeti Magyar Kaszinó” és elődtézményeinek százéves története.* Kolozsvár, 1940. Minerva, 7–49. GYARMATI Zsolt: *Kávéházak a dualizmus kori Kolozsváron.* = Korunk 2003. 5. sz. 24–35.

⁹ JAKAB Elek: *A censura története Erdélyben.* = Figyelő 1881. 346.

¹⁰ JAKAB Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig.* Bp. 1882. Athenaeum, 60–61.

A bécsi udvar 1836 szeptemberében rendezte a kérdést, és hivatalosan tudomásul vette a korábban kiadott engedélyeket, azzal a kikötéssel, hogy a lapok „írnyára és szellemére szigorú éberség lesz fordítva”, illetve nem fognak megjelentetni semmit, ami „a kormány és a fennálló igazgatási forma iránt gyűlölséget gerjesztene”. Az udvar ugyanakkor fenntartotta a jogot, hogy visszavonja a lapkiadási jóváhagyást, ha a szerkesztő nem tartja be az említett szabályokat. Mindemellett a rendelet előírta, hogy a jövőben öfelségétől, a császártól kell kérni az engedélyeket. A kérelemnek tartalmaznia kell egy jelentést a főbb munkatársak jelleméről és politikai beállítottságáról, a lap programját, valamint egy vagy több számát, hogy az udvar meggyőződhesen ennek irányáról. A felsőbb rendeletről gr. Bethlen Elek királyi főkormányiszéki tanácsost és Lészai Lajos titkárt, az akkori lapvizsgálókat is értesítették.¹¹

Ezzel azonban nem ért véget a rendszabályozás folyamata: 1836 decemberében Estei Ferdinánd utasította a lapvizsgálókat, hogy ne engedjenek kinyomtatni semmit a megyei gyűlések tárgyalásairól, kivéve azokat a közléseket, amelyeket a kormányiszéki elnökség maga küld el. Egy hónappal később azt is meghagyta, hogy a főkormányiszéki kinevezések és hivatalos végzések csak abban az esetben láthatnak napvilágot, ha a szerkesztők hivatalos úton kapták meg, vagy az illető hivatali hatóság láttamozta a szöveget.

Az egyre pontosabb előírások mégsem szüntették meg a cenzorok és a szerkesztők közötti vitákat, mivel az előbbieket továbbra is arról panaszkodtak, hogy nincs részletes utasításuk, amihez tartani tudnák magukat. A kölcsönös panaszok oda vezettek, hogy 1839-ben, Erdélyben is életbe léptették a magyarországi hírlapok ellenőrzési szabályait, amelyek részletesen kitértek a megengedett cikkek jellegére, forrására, valamint a tiltásokra és a lapvizsgálók feladataira.¹²

Német, magyar és román lapkezdeményezések Brassóban

Az 1837–38-as évek a legjelentősebbek közé tartoznak az erdélyi hírlapirodalom történetében, mind a magyar, mind a német és a román sajtó szempontjából. A németországi Hessen fejedelemségből származó Gött János (Johann Gött) nyomdász ekkor indította el a sajtókiadást. Az akkor még csak 24 éves Gött megvásárolta Schobeln Ferentől az 1539-ben alapított régi Honterus nyomdát, és 1834 januárjában engedélyért folyamodott a királyi főkormányiszékhez a *Siebenbürger Wochenblatt* című politikai hetilap, valamint melléklapjának kiadására. A vállalkozásban Németh Vilmos brassói könyvkereskedő volt társa.

A kiadvány programja szerint az újság első oldalán hazai és bécsi újságokból vett híreket közölt, a másodikon mulattató elbeszéléseket, költeményeket és ado-

¹¹ JAKAB: *i. m.* 1882. (10. jegyzet) 60–61.

¹² JAKAB: *i. h.* 1881. (9. jegyzet) 346–347.

mákat, a harmadik és negyedik oldalon pedig hirdetéseket, keresztelések, esketések adatait és halottak neveit. A főkormányzók 1834. december 30-i meghagyásával engedélyezte a lapot, és utasította a kiadót, hogy minden lapszámból küldjön egy példányt az erdélyi udvari kancelláriának.¹³ Ezek után a *Siebenbürger Wochenblatt* első száma csak két és fél év múlva, 1837. május 24-én jelent meg, az előfizetési felhívással együtt.

Gött János 1837-ben magyar nyelvű lap kiadását is kezdeményezte, s ezzel Nagyszeben és Kolozsvár után Brassó a harmadik erdélyi város lett, ahol megindult a magyar sajtó. Az *Erdélyi Hírlap* és *Mulattató* című melléklapja a már említett 1834-es lapkiadási engedély és az 1812-es könyvvizsgálati szabályzat szerint jelent meg 1838 januárjában, elsősorban Kovács Antal brassói apát-kanonok buzdítására.¹⁴ Történt ez annak ellenére, hogy a jelentős népességgel rendelkező, ipari és kereskedőváros Brassó a 18. század közepén provinciális városnak számított a magyar szellemi élet szempontjából, nem csak Kolozsvárhoz, hanem például Marosvásárhelyhez és Székelyudvarhelyhez képest is, a szász kultúra tekintetében pedig Nagyszeben hegemoniája alatt volt.¹⁵

Ebben az időszakban a magyarok lélekszáma Brassóban messze elmaradt a körülbelül egyenlő arányban levő németektől és románoktól.¹⁶ A Cenk lábánál elterülő városban egyetlen állami szervnek sem volt székhelye, magyarságának nagy része a cseléd és szolganép körébe tartozott, iparosok és legfőképp értelmiségiek kevesen voltak. A magyarság kezdeményező ereje teljes mértékben hiányzott, mivel a csekély értelmiségi réteg is a szász szellemi közegben élt, élvezve vagy eltérve ennek előnyeit és hátrányait.¹⁷ Minden bizonnyal ezek a hátráltató körülmények is közrejátszottak abban, hogy a lap csupán két évig tudott fennmaradni.

A harmincas évekre jellemző, hogy az erdélyi szászóság Stephan Ludwig Roth író-lelkésszel az élen a gazdasági és politikai reformok szakaszába lépett. A nemzeti ébredés ugyanakkor politikai téren fokozatosan radikalizálódást eredményezett. A *Siebenbürger Wochenblatt* megjelenésének időszaka egybeesik az erdélyi szászóság politikai aktivizálódásával, illetve annak a folyamatnak a kezdetével, amely

¹³ JAKAB: i. m. 1882. (10. jegyzet) 61–62. Lásd még: NUSSBÄCHER, Gernot: *Tipograficul braşovean Johann Gött (1810–1888)*. = Țara Bârsei 2005. 4. sz. 9–13.

¹⁴ JAKAB: i. m. 1882. (10. jegyzet) 63.

¹⁵ Lásd KRISTÓF György: *Az erdélyi magyar vidéki hírlapirodalom története a kiegyezésig*. Kolozsvár, 1939. Minerva, 6–7.

¹⁶ Az 1850-es népszámlálási adatok szerint Brassóban 8874 német, 8727 román és 2939 magyar élt. Lásd: VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. V. (Brassó, Hunyad és Szeben megye. Népszámlálási adatok 1850–1992 között.)* Bp.–Csíkszereda, 2002. Teleki László Alapítvány–Pro-Print, 95.

¹⁷ KRISTÓF György: *Az első vidéki (székely) magyar hírlap s irodalmi melléklapja*. In: *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára*. Szerk.: CSUTAK Vilmos. Sepsiszentgyörgy, 1929. Székely Nemzeti Múzeum Kiadása, 221.

szembefordította a szászokat a magyar ellenzék céljaival. Ezt a végkifejletet vetítette előre a szász nemzeti törekvések megerősödése, majd a negyvenes években az éppen Roth által indított „nyelvharc” (Sprachkampf).

Az erdélyi nemzeti ellentétek fokozódását tanúsítja a tragikus sorsú szász népnevelő és „konzervatív reformer” politikus Roth sorsa is, aki a forradalom éveiben szembekerült a szabadságharc magyar vezetőivel, és 1849 májusában Kolozsváron a „magyar haza alkotmánya, polgári szabadsága és független állása” elleni tevékenység miatt kivégezték.¹⁸

Azonban az erdélyi németek politikai törekvései sem voltak egységesek: a két nagy szász városban, Brassóban és Nagyszebenben eltérő irányzatok lelhetőek fel az évek során. Brassóban erősebbek voltak a reformtörekvések, ugyanakkor a helyi sajtó élesebb társadalomkritikát képviselt, tekintettel arra, hogy a *Siebenbürger Wochenblatt*nak olyan fiatal munkatársai voltak, mint Georg Daniel Teutsch történész, későbbi evangélikus püspök, Peter Lange, az első erdélyi takarékpénztár megalapítója, vagy Elias Roth, aki az 1848-as forradalom idején Kossuth bizalmi embere lett. Hozzájuk csatlakozott a morvaországi Anton Kurz és a porosz Max Moltke, akiket az értelmiségre nehezedő német reakció készítetett arra, hogy Erdélyben telepedjenek le. Nagyszeben Brassóhoz képest konzervatívabb város hírében állt, habár itt is voltak liberális beállítottságú értelmiségiek, és a brassói városi hatóságok sem nézték mindig jó szemmel a terjedő liberális nézeteket.

A negyvenes évek elejére a *Wochenblatt* fő vitapartnere a nagyszebeni *Siebenbürger Bote* lett, amely magára vállalta a bécsi abszolutizmus védelmét, és elutasította a bürokrácia felszámolását, valamint a polgári jogok kiterjesztését. A brassói és nagyszebeni sajtó perlekedése végső soron a két város polgárságának a szembenállását tükrözte: a brassóiak gazdasági és politikai megújulásra törekedtek, és igyekeztek kilépni Nagyszeben hegemoniája alól, hogy megszilárdítsák önállóságukat. A két város sajtója azonban majdnem egységesen – csupán árnyalatnyi különbséggel – lépett fel a szász nemzeti törekvések védelmében, például a magyar nyelvtörvény ellen.¹⁹

A két város közötti ellenségeskedést tükrözi, hogy Benigni József, aki ifj. Hochmeister halála után, 1837-ben vette át a *Siebenbürger Bote* szerkesztését, 1844-ben a nagyszebeni közösség nevében perbe akarta fogni Gött János brassói lapjait a nemzeti kérdésekben kifejtett álláspontok miatt. A kezdeményezés végül Josef Andreas Zimmermann nagy tekintélyű jogtanár közbelépésére hiúsult meg: elfogadtatott, hogy a szász sajtónak is biztosítani kell a mozgásteret, hogy ellentétes véleményeket közölhessen.²⁰

¹⁸ EGYED Ákos: *Amnesztia és számonkérés Erdélyben 1849 tavaszán*. = Kisebbség-kutatás 1999. 2. sz. 200–207. Stephan Ludwig Rothról lásd még CONNERTH János: *Az erdélyi szászok forradalmi vértanúja. Roth István Lajos*. = Erdélyi Múzeum 1898. 5. sz. 248–258.

¹⁹ KÖPECZI: *i. m.* (7. jegyzet) 1324–1325. COSMA, Ela: *Presă săsească și revoluția în Transilvania la 1848/1849*. Cluj, 2002. Presa Universitară Clujeană, 150–157. Lásd még SÁRKÖZI Zoltán. *Az erdélyi szászok a nemzeti ébredés korában, 1790–1848*. Bp. 1963. Akadémiai Kiadó.

²⁰ KÖPECZI: *i. m.* (7. jegyzet) 1325.

Előfizetési jelentés egy új erdélyi újságra

H. 133

illy cím alatt:

E R D É L Y I H Í R L A P

a' h o a

Járulandó Múlattatóval.

Megjelenik Brassóban hetenként egyszer, minden csütörtökön, az ERDÉLYI HÍRLAPBÓL fél év és a MÚLATTATÓBÓL is fél év. Előfizetési ára mind a' kettőnek fél évre helyben 1 for. 20 kr. p. p., a' postán küldve 2 for. — kr. p. p.

Az „Erdélyi Hírlap“ czélja: általános eurpai történetek' közlésén kívül különösen Honnunk' ismertetése, e. k. l. történeti, természeti és kereskedési tekintetben, tudományok', nemzeti intézetek', művészet' haladásának és előmentének feljegyzése, az erdélyi három egyesült Nemzetek' körében halhatatlanságot érdemlő nemes tettek', jótéviségek', ajánlatok', előlépések' közlése.

A' „Múlattató“ ékeskedik a' szép literatura' kies mezején szedett virágokkal, melyek a' szívet jobbitják, az izlést nemesítik, ártatlan múlattatnak; felvételnek versezetek, elbeszélések, regények, jeles mondások, híres és jeles emberek' életrajzok, könyvismertetések, jó fordítások. — Melly Múlattatóval azonban csak úgy kedveskedhetünk most előre, ha elegendő szerzeményekkel szerencséltetünk; midőn tehát a' „Múlattató“ elmaradna, a' helyet akkor mindég egy egész ívvel szolgálunk a' „Hírlapból“; sőt a' mint az előfizetők' száma neveződik, és a' segédársak is szaporodnak, azonkép mi is mindég nagyobb kiterjedést adandunk a' „Hírlapnak és Múlattatónak.“

Nagylelkű Honfiak a' Magyar Hazában!

Felséges Urunk' atyáskodó uralkodása virágoztatja a' dicsőn elhunyt ritka érdemű és felséges érzésektől lelkesült Császár és Király Első Ferencz' apollása alatt fejlődött Árpádi nyelvünk bájhangjait; édes érzés a' két dicső magyar Hon' virágzásának szemlélése, midőn az óskerű hunniai nyelv' csirájából a' művelt nemzetek' bámulatára egy gyönyörkellemű és minden tudományokra alkalmas nyelv alkottatik. A' Nagy és Nemesérvésű Honfiak fáradhatlan iparja világot és fényt terjeszt a' két Magyar Hon' tudományos egére, nagylelkűleg adakoznak a' hon' javára a' Nagy Hazafiak, a' díszes nemesi Rend, a' tudományokkal gazdag férfiak, a' honszerető Polgárok. A' szép jelenkort még szebb jövőndő követendő, a' hős magyar Nemzet ragyogó fényben környeztetik, s a' bajnok Nemzet a' csatában, bajnok leend a' tudományok' mezején is. — De mi teheti nagyá dicső Nemzetünköt? Nem egyéb mint a'

ERDÉLYI HÍRLAP.

(Legfelsőbb engedellyel.)

BRASSÓ,

5-dik Sz.

Február 1-én 1836.

Az Erdélyi Hírlap' és a'hoz járulandó Múlatató' ára pósta költség nélkül félre 1 for. 20 xr. p. p. a' postán küldve 2 for. — xr. p. p. — Hírdetésekért 6 sorig 8 xr. azon feljüli minden sorért 1 xr. pp. járul.

ERDÉLY ORSZÁG.

Szeben, Jan. 21-én. Szebenből a' Jan. 23-án történt földrengésről írják: „estve 8 1/2 óraker remítő robaj volt; hasonló a'hoz, mint midőn több rakott szekerek egy felvonó hídon általmennek. A' földrengés mint egy két perczenget tartott 's ez alatt két kemény megrázások éreztettek keletről nyugotra, az első rendtlés felkőző volt, a' második rengető. A' levegőben is tompa zúgás hallzatott. A' rengés után a' tiszta eget vekony köd bevoná. A' rázások keményebbek voltak mint 1802-ben Oct. 26-án. Több épületek, sőt a' catholikus fő templom is, erősen megrongáltattak, és kémenyek is összedüldeztek. A' város lakói nagy felelemben voltak; de senki sem sértetett meg.“

N. Szeben: Jan. 10-kén tartott országos ülésben, némelly egyes kéremények vétettek fel. — Jan. 11-kén tartott országos ülésben pedig olvastatván a' szerelmi biztosság által az országos selemekről készített felterjesztési javallat — 's Jan. 12-én bévegeztetvén, közíratra adatni határozatott. — Ezután némelly egyes személyeknek és községeknek kéré levelei olvastattak. Jan. 15-én olvastatván a' 3-ik királyi előterjesztés következtében leküldött törvényczikkelyek megvizsgálására nevezett rendszeres biztosságnak az Erdélyhez kapcsolt részek (partium) elszakasztása tárgyában készített munkálata — 's Jan. 16-án bévegeztetvén, közíratra adatni határozatott.

Csapon (Küküllő vmegyében) múlt karácson másod napján, szép számú úri társaság vala, t. Réz Samuel úrhoz ebédre összegyűlve, a' nagy hazafi gr. Széchenyi István neve napja tiszteletére, holott is felséges fejedelmünkért, a' fels. uralkodó házért, k. biztos'estei Ferdinánd 3 kir. fenségéért 's hazánk nagyjaitért poharak ürtetvén: a' kitűzött Széchenyi István nagy nevéért is kettőztettek az áldomások, mozdár durrogás és muzsika hang mellett. A' vig ebédet, vidám tánczos mulatság követe, mi reggelig tartva; ekkor az egész társaság átszálla Kutyalvára, Alsó-Fejér vmegyébe, id.

Zeyk János úrhoz. Hol a' másfelőli vendégekkel is szaporodott úri társaság, ágyulovések 's muzsika harsogás közt folytatá az itt is czélul kitűzött Széchenyi István névinnep tiszteletét, mihez még a' házi gazdának, mint Jánosnak, névnapját is csatolták. Itt is a' vig ebédet, vidám tánczos mulatság követe.

Kolozsvártt Jan. 22-én. Itt is, de kivált a' szomszéd magyar hon sik földjén a' hó példanélküli nagy, az ország úton mélye két sing, néhol a' hó fúvások miatt még nagyobb; e' miatt a' kereskedési közlések nagyon megterhesedtek. — Debreczenből az országos vásárból 8 nap alatt ért a' lovas szekér ide, a' bécsi posta mellynek rendszerént e' h. 18-ra kellett volna ide érkezni, még ma délutánra, e' szerént négy nappal későbbre sem érkezett meg. A' posta-sekér, melly mi ndenkor rendezen kedden délelőtt érkezik, éppen most hat nappal későbbre jöve meg. Egy úr innen Bécs felé gyorslovakkal indulván, N. Váradról visszavért, a' mely hó miatt útját tovább nem folytathatván. (Er. Híradó.)

MAGYAR ORSZÁG.

A' m. tud. társaság, f. e. Jan. 2-kán tartott kisgyűlésében, némelly belső dolgain kívül: I. Gegő Elek l. t. a' moldovai magyarokról szóló munkájának nyomtatás véget beküldött taldaléktekeztetését: „A' moldvai cath. anyszentegyház állapotáról a' XVII-dik század első felében, Bandin Mark után, Jankovich Miklós t. és Kállay Ferencz r. tagok ajánlatára elfogadta. II. Egy nyomtatás végett beküldött orvosi munkának bírálókat rendelt.

A' m. t. társaság játékszini küldöttsége munkálatiról 5-dik értesítés. A' küldöttségnek Szalay László levéltárnok jegyzősége mellett, mult évi Sept. 17-től az év végeig, tartott hét ülésében következő hét színművet fogadta el: 1. Dubarry grófnő, vígjáték 3 felvonásban Ancelot után Fácny Lajos. — 2. IV. Henrik házi élete, vígjáték 4 felvonásban, Dunkel Tódor kidolgozása

M U L A T T A T Ó.

BRASSÓ.

3-dik Sz.

Január 18-án 1838.

A' CZENK TETÓN. *)

K Ö Z Í R Á S.

(Végzet)

Ah! szánnyetek érzelmim,
 Mert nintsen már szív,
 Melly ti hozzátok lenne
 Hajlandó és hív.
 Hogy izgató hatással
 Lelket ébresztétek,
 Hogy az ifjú keblekben
 Tüzet gerjesztétek.
 Meleg lelkesedéssel
 Mindent próbálék,
 De nemes'bre vágyódót
 Ritkán találék.
 Hű keblemből nem szárnyala
 Messzire a' hang,
 'S bár szemesen figyeltem,
 Nem jöve viszhang.
 Mint az elrémült hajós
 Tenger habjain,
 Ugy küszködöm magamban
 Szívem árjain;
 'S érezve: Szóm milly gyenge,
 Milly erőtelen,
 Egy magános bértz fokra
 Akadék véletlen.
 Igen! felelted állók
 Tisztos Czenk hegye,
 Most, kiáltok — most haljad
 Szavam sok megye:
 „Értelem, 's józan ész az,
 Mi boldogíthat
 Nemzetem; 's egy-érzelem,
 Mi még fényt adhat.“
 Czenk szikla keble érzi,
 'S zengi érzetem,
 Ébredjl e' bércz kövénél,
 Kerlek Nemzetem!

GYÓRFFI LAJOS,
 Káplán.

*) Czenk egy Brassó melletti 200 ólány magosságú kopasz szikla tető — a' német Binne szótól így nevezve.

A' valódi honszeretet nem áll egyébben, mint háladatosságban azon jó, atyáskodó fejedelem előtt, kinek hathatós oltalma, kegyes uralkodása, igazságos vezérlete alatt békességben, nyugalomban, boldogságban élünk, 's nagyobb bátorságban vagyunk hogy sem valamely egyesnek önkényétől félhetnénk vagy attól, hogy a' múlt század zivataros ideje remképeivel 's borzasztó pusztítósaival vissza jövend; abban áll a' valódi honszeretet, hogy fejedelmünk, honnunk, Nemzetünk javáért javainkkal, vérünkkel örömezt aldozzunk; ha a' honni alkotmány, országos törvények, bevett szokások mellett szent érzettel buzgunk; ha mindennek igazságos és törvényes jogait megismerjük és sérthetetlen fentartjuk, és ha minden honfi teljes erejéből törekedik a' haza' dicsőségét, valódi boldogságát előmozdítani, nem várván azért magasztalást, tiszteletet, népszerűséget, hanem egyedül azon tiszta, salak nélküli érzet, hogy hazáját igazán szerette, légyen az ő jutalma, sőt akkor is, ha a' hon iparát, hasznos munkálatait el nem ösmerné, szüntelen a' közjó' a' közboldogság' terjesztésére intézze minden cselekedeteit! Felejtethetetlen őseink a' honszeretet' érényének számos példáit mutatták az utókorak: Hunyadi János, Kemény Simon, Mátyás Király, Báthori István, Bethlen Gábor a' polgári érénynek, tántoríthatatlan honszeretnek, vitézségnek, tudományok' pártolásának mind annyi bajnokai!

Valamely folyóirat' éltét vagy halálát előre meghatározni, valamely jóra törekedő szándék', közhasznú terv' sikerülését, vagy elhúnytát még bölcsőjében előre megmondani, nem könnyű dolog; ha lapjainknak buzgó pártolás' híjánya miatt még előre halált ígérnénk, előre felténnénk, hogy a' honban termő virágok nem kedvesek, és néze, tem szerint ez által a' nemzeti büszkeség, a' nemzet' nagyratörékvő lelkiülete sértetnék meg; a' ki előre olly kicsinyhíthűleg ítél nemzetéről, olly kevés jóra törekvő szándékot gyanítana benne; az

Ugyanebben az időszakban született meg Brassóban – elsőként Erdélyben – a román sajtó is. A vállalkozás sikerét a nemzeti törekvések elterjedése, valamint a brassói román kereskedők vállalkozó kedve tette lehetővé. Az 1837. január 2-án kiadott *Foia Duminecii* (*Vasárnapi lap*) hetilapot Barac János (Ioan Barac) szerkesztette, aki a brassói polgármesteri hivatalnál dolgozott fordítóként, és már korábban népszerű lett az *Ezeregyéjszaka*, a *Till Eulenspiegel* és az *Árgirus törtéijának* román átültetésével. Az irodalmi jellegű lap azért jelenhetett meg, mert a politikai kiadványokkal ellentétben nem volt szüksége felsőbb hatósági engedélyre. Anyagi fedezetét Rudolf Orghidan és Dimitrie Marin kereskedők teremtették elő, kiadója pedig a nyomdatulajdonos Gött János volt.

A cirill betűs hetilap az enciklopédikus jellegű hasznos ismereteken kívül szép-irodalmi írásokat is közölt, túlnyomó részét azonban a *Sonntag-Magazin* és *Pfennig-Magazin* típusú német periodikákból átvett földrajzi, történelmi, természettudományi, művészeti témájú írások, érdekességek és anekdotikus történetek képezték, amelyek alig kapcsolódtak a brassói lakosok mindennapjaihoz. Emiatt, valamint a német és a román társadalom eltérő kulturális beágyazottsága miatt kevéssé számíthattak a helyi románok érdeklődésére. Ráadásul a lapnak nem volt szerkesztési koncepciója, és Barac fordítói stílusa is nehézkes volt. Nem csoda tehát, hogy az olvasók száma folyamatosan csökkent az év folyamán, ezért Gött és Orghidan már 1837 nyarán elhatározták, hogy Barac János helyett Baricz Györgyöt (Gheorghe Bariț) fogják a brassói román lap élére állítani.²¹

A szegény nemes származású Baricz a kolozsvári gimnáziumban és a balázsfalvi teológián végezte tanulmányait, majd 1836-ban a román kereskedők által alapított brassói iskola igazgatója lett. A helyi lapokban kifejtett újságírói munkássága nyomán a harmincas évek végére a románság legjelentősebb publicistájává vált. Tanári pályáját 1845-ig folytatta. Ezt követően lemondott a tanításról és kizárólag az újságírásnak szentelte életét.

A *Siebenbürger Wochenblatt*ot kiadó Gött János közben megpróbálkozott azzal, hogy román fordításban is kinyomtassa a lapot. A román változatok 1837. július 3-án és 10-én jelentek meg *Fo`e de septemana din Transilvania* (*Erdélyi Hetilap*) címmel, Baricz György szerkesztésében. Mivel nem volt hivatalos engedélye, illetve az 1834-es engedély nem vonatkozott román lap kiadására, a helyi könyvvizsgáló hivatal felfüggesztette a kiadványt, és jelentette az ügyet a királyi főkormányshéknak, amely kinevezte a román nyelvet ismerő Schnell Márton ügyvédet, hogy vizsgálja meg az újság tartalmát. Emellett jelentést küldött a bécsi udvarnak a vizsgálattal megbízott személy jelleméről és politikai gondolkozásáról. Időközben Gött Jánost is kérdőre vonták a brassói tanács előtt, ahol a kiadó kifejtette, hogy valójában nem adott ki román hírlapot, és csupán arra szeretne volna felhasználni

²¹ POPA, Mircea-TAȘCU, Valentin: *Istoria presei românești din Transilvania de la începuturi până în 1918*. București, 2003. Tritonic, 52–56. Lásd még: BUTA, Sanda-Maria: *Apariția primei lor publicații periodice românești în Transilvania*. = Țara Bârsei 2007. 6. sz. 55–57.

a néhány lefordított lapszámot, hogy előfizetőket szerezzen az engedély megszerzésének esetére.²²

Azonban az 1836-ban közölt lapengedélyezési elvek értelmében a brassói román újság jóváhagyása már a bécsi udvari kancellária hatáskörébe tartozott, amely vonakodott ennek kiadásától. Az engedély megszerzésének nehézségei, valamint a *Foia Duminecii* sikertelensége miatt Orghidan 1837 decemberében lemondott a sajtó anyagi támogatásáról. Helyét egy másik román kereskedő, Gheorghe Nica vette át, aki pár hónappal később fontos szerepet játszott az első erdélyi román politikai lap, a *Gazeta de Transilvania (Erdélyi Újság)* kiadásában.²³

Az 1838-as év kezdetén a *Foia Duminecii* új cím alatt – *Foie Literara (Irodalmi lap)* – és új szerkesztővel – Baricz György – jelent meg. Időközben a román politikai orgánium engedélyének kérdése is haladt előre: 1837. december 13-án a bécsi udvari kancellária további adatokat kért a brassói hatóságoktól, majd következő év január 24-én kiállította a jóváhagyást, amely feljogosította Gött Jánost, hogy német és magyar lapok mellett „oláh nyelven” is kiadjon egy újságot.²⁴ A feltételek között szerepelt, hogy a kiadó tartsa meg a fennálló lapkiadási szabályokat, egy példányát küldje meg az udvari kancelláriának, a vizsgálattal (cenzúrázással) pedig azt a személyt bizza meg a főkormánysszék, akinek józan politikai ítéletéről meg van győződve. A brassói tanács Wenczel József bírót nevezte ki lapvizsgálónak, a kancellária pedig elfogadta a nevezést.²⁵

A város gazdasági vérkeringésébe bekapcsolódni kívánó helyi román kereskedők támogatásával a harmincas évek végére Brassó a román sajtó központjává vált. Gött érdeme abban rejlik, hogy a nagyszebeni ifj. Hochmesister Mártonhoz hasonlóan polgári vállalkozásként egymaga szervezte meg és működtette – néhány magyar és román kereskedő támogatását élvezve – a háromnyelvű brassói sajtót. Ebben az értelemben már az eladás kiterjesztésével próbálkozó nyomtatás-kapitalizmus egyik első megnyilvánulása volt Erdélyben, hiszen nyilvánvaló, hogy a kiadót üzleti szempontok vezérelték.

Az erdélyi román sajtó megjelenése a nemzeti ébredés részének tekinthető, amely az 1830-as években a nemzeti célok tudatosításával párhuzamosan jelent meg. A román politikai tevékenység abban is kifejeződött, hogy Lemény János (Ioan Lemeni) püspök már 1835-ben a negyedik nemzet elismerését követelte az uralkodóhoz intézett beadványában. A sajtó megjelenése ugyanakkor felerősítette a nemzeti törekvéseket, és a nyomtatott szöveg erejével járult hozzá a nyelvi és vallási egység tartozás érzésének terjedéséhez. Még akkor is, ha a sajtó ebben a korban nem számíthatott széles olvasótáborra: az 1840-es évekre visszatekintve Ba-

²² JAKAB: *i. m.* 1882. (10. jegyzet) 62.

²³ BUTA: *i. h.* (21. jegyzet) 56.

²⁴ JAKAB: *i. m.* 1882. (10. jegyzet) 62. Említett munkájában Sanda-Maria Buta március 8-i dátumot említ, azonban ez valószínűleg a kézhezvétel időpontja.

²⁵ JAKAB: *i. m.* 1882. (10. jegyzet) 62–63. BUTA: *i. h.* (21. jegyzet) 57. BÍRÓ Sándor: *A román politikai sajtó születése és fejlődése Magyarországon.* = Erdélyi Múzeum 1941. 3–4. sz. 145–182.

ricz úgy vélte, hogy Erdélyben és Magyarországon csupán tízezer írni és olvasni tudó román élt, és ezek között nagyobb részét értelmiségiek, papok és tanítók voltak.²⁶

A *Gazeta de Transilvania* 1838. március 12-én jelent meg Baricz György szerkesztésében, immár „felsőbb engedéllyel” (cu preanaltă voie). Az újság június 2-től melléklet is kiadott, *Foae pentru minte, inima și literatura* (*Lap az észnek, szívnek és irodalomnak*) címmel, amely a brassói német melléklet nevének (*Blätter für Geist, Gemüth und Vaterlandskunde*) adaptációja volt. Az új kiadvány megjelenésével már nem volt fenntartható a *Foae Literara*, amely utoljára június 25-én látott napvilágot.²⁷

A *Gazeta de Transilvania* az 1848 előtti román sajtó egyik legfontosabb orgánusává vált. Fennállásának első éveiben még nem volt határozott politikai színezete, de a negyvenes évek elejétől a művelődési célkitűzéseken is átütő politikai tartalom megalapozta sikerét és népszerűségét. Jelentősége abban is rejlik, hogy az első polgári eredetű román sajtótermék volt, mivel a korábban megjelenő bukaresti és jászvásári lapok elsősorban feudális kötődésű elemeket képviseltek. A *Gazeta* előfizetőinek száma 500–800 körül mozgott, ami még a negyvenes évek bukaresti román sajtójához viszonyítva is magasnak számított.²⁸

A lap felvállalta a román nyelv ügyét, és cikkeivel ellenállt a magyarosító törekvéseknek. A szászok által elindított nyelvharc szellemében, amely a negyvenes évek elejére éleződött ki amiatt, hogy az 1841–1843-as erdélyi országgyűlés napirendre tűzte a magyar nyelv hivatalossá tételét, Baricz számos cikkében vette védelmébe – az erdélyi román többség elvére hivatkozva – a román nyelv használatát. A cikkek a cenzúrán is sikerrel átjutottak: a szász nemzetiségű cenzor nem törölte őket, hiszen az álláspont kapóra jött a németeknek, hogy megindokolják saját nyelvharcuk jogosságát.²⁹

Habár a románok latin eredetének elve ebben a korban már népszerű volt, az ortodox egyház nyomása miatt a román újságok cirill betűvel jelentek meg. Történt ez egészen az 1850-es évek elejéig, amikor a cirill írást fokozatosan felváltotta a latin ábécé. Korábban az írásmód kérdése még összetűzést eredményezett az orosz egyházzal: amikor *Ion Heliade 1842-ban a bukaresti Curier de ambe sexe* (*Mind a két nem hírvivője*) című irodalmi lapot latin betűvel kezdte szedni, az orosz konzulok feljelentették a román fejedelemnél, hogy veszélyezteteti a szent ortodox vallást, elidegeníti Oroszországtól és elfranciásítja a román népet.³⁰ Erdélyben a szerb ortodox egyház részéről nehezedett hasonló nyomás a lapokra.

²⁶ Lásd MISKOLCZY Ambrus: *A román nemzet útja a barokk rendiségtől a modern liberalizmusig Erdélyben és Magyarországon.* = Aetas 2003. 2 sz. 86–96.

²⁷ BUTA: *i. h.* (21. jegyzet) 56. Lásd még: NETEA, Vasile: *George Barițiu. Viața și activitatea sa.* București, 1966. 91.

²⁸ KÖPECZI: *i. m.* (7. jegyzet) 1310–1317.

²⁹ KÓKAY: *i. m.* (1. jegyzet) 711. BÍRÓ: *i. h.* (25. jegyzet) 145–182.

³⁰ JAKAB: *i. m.* 1882. (10. jegyzet) 64.

Az Erdélyi Hírlap és a Mulattató

A brassói *Erdélyi Hírlap* megjelenését az 1837. december 1-jén kiadott előfizetői jelentés előzte meg, amelyben Gött János kiadó és laptulajdonos megfogalmazta kiadványának programját és céljait:

„általános európai történetek közlésén kívül különösen Honunk ismertetése, erkölcsi, történeti, természeti és kereskedési tekintetben, tudományok, nemzeti intézetek, művészet haladásának és előmenetelének feljegyzése, az erdélyi három egyesült Nemzetek körében halhatatlanságot érdemlő nemes tettek, jóltevéségek, ajánlatok, előlépések közlése.”

A „magyar hazában élő honfiakhoz” intézett felhívásból derül ki, hogy a kiadó elsősorban a székely nemzet támogatására számított:

„különösen a bajnok lelkű Nemes Székely Nemzet apállásáért és szíves pártolásáért buzgón esedezünk, tőlük reméljük és biztosan várjuk a leg-nagyobb segéllést, mert ismervén a Nemes Székely Nemzet hazánk iránti buzgóságát, tudván mily készséggel gyámolít minden jót, erényest, dicsőt, tapasztalván édes anyai nyelve iránti forró ragaszkodását, nem tehetjük, hogy e ’Nagylelkű nemzet’ hathatós pártfogásába egész bizodalommal magunkat ne ajánljuk.”³¹

Ugyanakkor Gött János a leendő szerzőknek is szánt pár sort az előfizetési jelentésben, és „tehetsége szerinti” jutalmat ígért a közölt írások fejében:

„Felszólítunk ezennel minden tudósokat a magyar Honban: írásaikkal, jelentéseikkel, ész-szüleményeikkel Hírlapunkat és Mulattatónkat érdekesíteni, de különösen az itt közelebb lakó Nemes és bátor-szívű Székely és a Nemes Szász Nemzet között létező számos tudósokat, hogy ezen Hírlapunk éltetésére segedelmeket meg ne vonják.”

Nyilvánvaló tehát a felhívásból, hogy a brassói magyar újság székely hírlap akart lenni, és elsősorban ettől a nemzetségtől várt előfizetőket és munkatársakat.

Az *Erdélyi Hírlap* első száma 1838. január 4-én jelent meg. Példányszáma a továbbiakban 200–300 körül mozgott. A többi korabeli erdélyi újsághoz hasonlóan a *Hírlap* is jelezte címe alatt, hogy „legfelsőbb engedelemmel” adatik ki. Az első évben a lapot Köpe János lelkész, a brassói német lutheránus gimnázium magyartanára szerkesztette, aki korábban már 1500 példányos *Polgári és pörkönyvtár* című könyvsorozatával lépett a nyilvánosság elé.³² Kiadásának második – egyben utolsó – évében a lapszerkesztést Veress György ügyvéd vette át. Megjelenését a kolozsvári *Nemzeti Társalkodó* is jelezte 1838. évi első számában,

³¹ *Előfizetői jelentés egy új erdélyi újságra ily cím alatt: Erdélyi Hírlap a hoz járulandó Mulattatóval.* 1837. december 1-je.

³² KÖPECZI: *i. m.* (7. jegyzet) 1286.

majd pár hónappal később a brassói német, magyar és román újságok mellett a jászvásári és bukaresti sajtóról is hírt adott.³³

Az *Erdélyi Hírlap* hetilapként jelent meg, minden csütörtökön, negyedrért alakban, négy oldalon (fél íven), körülbelül 26×21 centiméteres nagyságban. Fennállásának két éve alatt végig kéthasábos tördeléssel került az olvasók elé, habár ekkor már több magyarországi újság áttért a pesti *Jelenkor* által bevezetett korszerűbb három hasábos tördelésre. A hírlap és a melléklet ára sem változott: félévre 1 forint 20 korona, postaköltséggel együtt 2 forint. Előfizetéseket a postahivatalokban fogadtak el. A hirdetések ára 6 sorig 8 korona volt, azon felüli sorokért 1 koronát kértek.

Az anyagi támogatás hiánya miatt Gött csak két évig tudta fenntartani a vállalkozást. Egy éves évfordulója előtt a „folyóiratok rögzös pályáján sántikáló” *Erdélyi Hírlap* és *Mulattató* szerkesztősége újabb előfizetési felhívást adott ki, melyből fény derült a lapkiadás nehézségeire is. A jelentés mindenekelőtt köszönetet mondott az alapító Gött Jánosnak, az „idegen ajkú ugyan, de a nemzeti-ség, s mind az iránt mi annak kifejtésire hasznos és szükséges oly melegen érző kiadó úrnak”, majd keserűséggel vette tudomásul, hogy a kiadvány csupán 100 előfizetőt tudott szerezni fennállásának első évében. A szerkesztőségi cikk annak tulajdonította az érdektelenséget, hogy Brassónak kevés magyar lakosa van, közülük sokan talán nem is tudnak róla, a székely nemzet pedig közömbös iránta.

A jövőt illetően a felhívás megállapította, hogy az újság

„mégis áll, s még egy éven keresztül állani fog – nem ugyan vetélkedve a többi folyóiratokkal, hanem mind inkább a cél felé sietve – mennyire felelt meg eddig hivatásának bizonyítják a *Mulattató*ban előforduló a Székely föld ritkaságairól s más érdekes tárgyokról közlött darabok – milyeneket adni ezután is meg nem szününk”.

A szerkesztőség ugyanakkor tisztelettel szólította fel az olvasókat, illetve mindazokat, „akiket a nemzeti kifejlődés közelebbről érdekel”, hogy előfizetésükkel támogassák a „még csak bölcsőjében gyámatlan fetrengő” *Erdélyi Hírlapot*. Ugyanitt közölték a szerkesztőváltás tényét: hivatalos elfoglaltsága miatt Köpe János lemond a feladatról, amelyet a jövőben Veress György fog ellátni.³⁴

A hírlap szerkezetéről elmondható, hogy a korszak újságírási gyakorlatát követte. A tudósítások származási helyük szerint különültek el: magyarországi és erdélyi, illetve külföldi hírek (Magyar Ország, Erdély Ország, Ausztria, Spanyol Ország, Angol Ország, stb. címmel), általában a város megnevezésével. Erdélyi és magyarországi híreket minden szám közölt; a román fejedelemségekből viszont meglehetősen ritkán tudósított. Az 1838. szeptember 20-i számtól megszűnt az

³³ *Brassói német s magyar hír- és mulattató lapokról.* = Nemzeti Társalkodó 1838. január 2. (1. sz.). 8. *Brassói, jászvásári s bukaresti hír- és másféle lapok.* = Nemzeti Társalkodó 1838. november 29. (22. sz.) 169–171.

³⁴ *Előfizetési jelentés.* = Erdélyi Hírlap 1838. december 13. (50 sz.) 204, illetve 1838. december 20. (51. sz.) 208.

Erdély és Magyarország rovatok különválasztása, ettől kezdve egyetlen cím alatt gyűjtötték a tudósításokat.

Az *Erdélyi Hírlap* híryanagát erdélyi, magyarországi és külföldi lapokból, valamint magánlevelekből állították össze. Az írások keltezése és a közlés közötti idő elsősorban a közlekedési eszközök gyorsaságától függött. Vasúti hálózat még nem létezett, ezért a harmincas években kizárólag postakocsik szállították a lapokat, amelyek Kolozsvárról például pár nap alatt értek Brassóba. Az egyik legsikeresebb kolozsvári postaforgalmi vállalkozást az Olaszországból áttelepült üzletember, szálloda- és vendéglőtulajdonos Gaetano Biasini alapította, aki 1835-ben gyorskocsi-járatot indított Kolozsvárról Bukarestig.³⁵ A postaközlekedés hálózata azonban meglehetősen kezdetleges volt, hiszen 1839-ig Brassóból csak Nagyszebenen keresztül lehetett Bukarestbe jutni, Székelyudvarhelyre pedig még ennél is később létesült közvetlen járat.³⁶

A sajtó fejlődése és a szállítási rendszer korszerűsödése között tehát számos összefüggés lelhető fel. A hazai közlekedési viszonyok elmaradottságára utal, hogy Erdélyben csak az 1848-as forradalom után indult meg a vasúti forgalom, miközben Nyugat-Európában már a harmincas években léteztek rendszeres járatok. A távirórendszer is csak az ötvenes években épült ki, de még ekkor sem létezett szakszerű hírforgalom, holott Franciaországban Charles Havas már 1835-ben hírügynökséget alapított.³⁷

Az erdélyi tudósítások főleg Brassóból és környékéről, valamint Kolozsvárról származtak. Más városokból (Sepsiszentgyörgy, Nagyszeben, Szászváros, Dés, Marosvásárhely, Gyergyószentmiklós, Nagyenyed, Beszterce, stb.) csak rendszertelenül érkeztek hírek. Természetesen a brassói tudósítások voltak a legfrissebbek, hiszen ezeket saját levelezők küldték. A többi erdélyi információ általában az *Erdélyi Híradóból* származott, és ezek megjelenése általában 2–3 hetet késett az eseményhez képest. A külföldi hírek még ennél is régebbiek – sokszor akár 2 hónaposak – voltak.

Az erdélyi és magyarországi hírek forrását többnyire az illető hírlap nevével vagy rövidítésével jelezték. A leggyakoribb források a kolozsvári *Erdélyi Híradó* (E.H. vagy E. Hírad.) és *Vasárnapi Újság* (V.U.), a *Hazai és Külföldi Tudósítások* (H. És K.T.), a *Jelenkor*, az *Athenaeum* és a pozsonyi *Hírnök*. Az *Erdélyi Hírlap* anyaga tehát legnagyobbbrészt nem volt eredeti, a szerkesztő más lapokból ollózta a tartalmat. Ez az állapot megfelelt az erdélyi hírlapírás fejlettségi szintjének, hiszen a szakszerűbben szerkesztett *Erdélyi Híradó* tartalma is nagyrészt átvett cikkeken alapult. A kolozsvári újság is közölt brassói tudósításokat, amelyek előzőleg a *Hírlapban* jelentek meg, habár ezek száma sokkal kisebb volt, mint a fordított irányú átvételeké.

³⁵ HORVÁTH Ferenc: *Az erdélyi vasútépítések előzményei.* = Műszaki Szemle 2001. 13 sz. 3–10.

³⁶ Erdélyi Hírlap 1838. december 27. (52. sz.) 209.

³⁷ Lásd BRIGGS, Asa–BURKE, Peter: *A média társadalomtörténete Gutenbergtől az internetig.* Bp. 2004. Napvilág Kiadó, 325–337. PIRITYI Sándor: *A nemzeti hírügynökség története (1880–1996).* Bp. 1996. MTI Kiadói Kft., 27–29.

Másfelől az *Erdélyi Hírlap* és a *Siebenbürger Wochenblatt* tartalmában is jelentős átfedések voltak. A magyar lap hazai híryanaga rendszerint előzőleg a német újságban jelent meg, függetlenül attól, hogy brassói tudósító írása vagy máshonnan átvett cikk volt. A két sajtókiadvány között annyi volt a különbség, hogy a *Hírlap* rövidebb formában, általában fele annyi terjedelemben, pár nappal később közölte a *Wochenblatt*-ban olvasható tudósításokat. Ennek ellenére a *Wochenblatt* sem mondható élenjárónak az eredetiség tekintetében, hiszen Méhes lapján kívül még a vetélytárs nagyszzebeni *Siebenbürger Boteból* is gyakorta vett át híreket.

A brassói magyar újság hírszolgálatára elmaradt a versenytárs erdélyi lapokéhoz képest, ráadásul a *Siebenbürger Wochenblatt* nagyobb, 1 ívnyi terjedelemben jelent meg, az *Erdélyi Híradó* pedig jelentős előnyben volt a heti kétszeri megjelenés és a többszörös – 1–1,5 ívnyi – terjedelem miatt. Ezzel magyarázható, hogy a kolozsvári magyar újság, illetve a brassói és nagyszzebeni német sajtókiadványok hamarabb és részletesebben közölték ugyanazt a hazai anyagot.

A külföldi hírek tekintetében a két brassói újság közötti átfedések bonyolultabb képet mutatnak. Mindkettő különböző nyugat-európai, vagy esetenként amerikai lapokra hivatkozva állította össze nemzetközi híryanagát, de rendszerint nem ugyanazokat a híreket fordították. A külföldi híradások felépítése és hossza még akkor is különbözött, ha a dátum, származási hely és tartalom alapján következtetni lehet, hogy ugyanabból a forrásból eredtek. Tehát a nemzetközi híreket illetően eltérő közlési gyakorlata volt a két lapnak, ennek ellenére mégsem beszélhetünk szerkesztési koncepcióról, hiszen az anyagok válogatása esetleges volt.

A helyi hírek elsősorban különös történetekről, érdekességekről, kinevezésekről, halálesetekről, időjárási viszontagságokról, vásárokról, ünnepekről, balesetekről, tüzesetekről és természeti katasztrófákról szóltak. Így például az 1838. január 25-i szám a brassói földrengésről számolt be:

„Tegnap este mintegy 21 ½ percenettel nyolc óra után mutatkozik itten egy nagy földrengés, mely az itteni lakókat nem kis félelembe és aggodalomba ejtő, mély borzadás, kétségbeesés fogá el szíveiket. A házak, házi bútorok ingadoztak, asztalokról, szekrényekről poharak, tálak tányérok lehullottak, a falak megrepedeztek, kémények, födelek, tűzfalak a legnagyobb robajjal és borzasztó zuhanással ledőltek.”

Nyilván ennek hatására közölte a *Mulattató* 1838. február 15-i száma „A földindulásnak származása, veszélyei, és némely bátorságosító módok” című írást, amely meglehetősen naivan magyarázta a természeti csapásokat megelőző jeleket és keletkezésük okait.

A közművelődési hírek között a *Hírlap* rendszeresen beszámolt az 1820–30-as években létrejött olvasóegyletek és kaszinók működéséről. A nagyenyedi kaszinó például 100 forintot ajánlott fel, hogy 14 falusi iskola előfizessen a kolozsvári *Vasárnapi Újságra*.³⁸ Egy másik tudósítás keserűséggel állapította meg, hogy

³⁸ Erdélyi Hírlap 1838. március 15. (11. sz.) 45.

Brassónak még nincs állandó színtársulata, ezért „szűkében van a színjátéki vígalmakban” és a népes város csak ritkán „szerencsétetik valamely vándortársaság előadásaival”.³⁹

Az *Erdélyi Hírlap* első oldalán hozta az 1837–38-as nagyszabeni diéta („országos ülés”) menetéről szóló híreket, azonban a tudósítások mellőzték a politikai állásfoglalást, és csupán arra korlátozódtak, hogy a referáló sajtó stílusában közöljék a diéta határozatait. Egyes írásokból viszont arra következtethetünk, hogy a szerkesztők számára nem volt ismeretlen a politikailag elkötelezett véleményes sajtó fogalma. Erre vonatkozó példa az angol *The Spectator* hetilap, amely „rendkívül neheztel a whigeknek ismét kormányra jutásáért”, mivel „pártjabeli miniszterséget óhajtja, vagy tory kormányt, mellyel hathatósabban lehetett volna ellenkezni”.⁴⁰

A magyarországi hírek között az *Erdélyi Hírlap* folyamatosan ismertette a különböző reformkori társadalmi, gazdasági és tudományos intézményekben folyó munkát, így a Magyar Tudós Társaság tevékenységét (például az enciklopédikus jellegű folyóirat, a *Tudománytár* kiadását), vagy a Dunagőzhajózási Társaság gyűléseinek menetét. A lap hírt adott a 1838-as pesti áradásokról is, és beszámolt Wesselényi Miklós báró „emberi erőt meghaladó” tetteiről, aki „hol csolnakban hol pedig nyakig a vizet gázolva, hol úszva, száz meg száz szerencsétleneket, kik a háztetőkön várták már elbukásokat, szabadított ki”.⁴¹ Valószínűleg a pesti árvíz készítette a szerkesztőséget arra, hogy az 1838. április 5-i lapszámban külön alcímet szenteljen az időjárásnak. A szűkszavú jelentés szerint Brassó környékén „a márciusi tavaszi napokat megint téli idő váltá fel”.

A *Hírlap* és melléklete számos írást szánt az újonnan alapított pénzintézeteknek, és igyekezett meggyőzni az olvasókat ezek előnyeiről. A brassói közönséges takarékpénztár tájékoztató írása az intézmény hasznosságát domborította ki, és arra buzdította a polgárokat, hogy éljenek a pénztár által nyújtott lehetőségekkel. Ugyanígy szellemben íródott az 1840-ben megnyíló Pestmegyei takarékpénztárt ismertető cikk, amely 1839 augusztusában folytatásokban jelent meg a *Mullattatóban*.

A brassói sajtókiadvány viszonylag nagy számban jelentetett meg hirdetéseket is. Egy részük intézmények közlései voltak, amelyek működésük eredményéről tudósítottak (ilyen például a brassói takarékpénztár „nyilvános számadási mutatóványa”), de gyakoriak voltak a helyi kereskedők termékhirdetése is. Többször hirdette magát például Németh Vilmos könyvkereskedő – Gött üzlettársa –, aki magyar és külföldi könyveket kínált eladásra: kalendáriumokat, népi olvasókönyveket, képeskönyveket, fordításokat, valamint a kor ismert szerzőinek (Pulszky Ferenc, Eötvös József, Jósika Miklós) kiadványait. Marienburg Rudolf brassói kereskedő arról értesítette az olvasókat, hogy „megérkezvén Bécsből és Pestről

³⁹ Erdélyi Hírlap 1838. március 22. (12. sz.) 49.

⁴⁰ Erdélyi Hírlap 1839. június 13. (24. sz.) 99.

⁴¹ Erdélyi Hírlap 1838. április 5. (14. sz.) 59.

magával hozott portékáit a legillendőbb áron ajánlja”, boltja pedig „a Várda házzal van szembe Miess Pál úr házában”.⁴²

A brassói kereskedők hirdetései mellett környékbeli és Erdély távolabbi vidékeiről érkező ajánlatok is megjelentek. Így például a következő értesítés: „Bácsfaluban, Türkösön és Csernátfaluban kiadatik haszon bérbe a bor és pálinka árulás, e folyó év november első napjától kezdve, egy vagy több évekre.”⁴³ A nagyenyedi „patikárius Veres Mihály úr” borát kínálta megvételre: „Itten Nagy Enyeden talál-tatik 1834 ó bor 800 veder, vedre itten helybe 6 for. v. cz., 1835 diki beli ó, a hó előtt szedet bor ezer veder, vedre 3 for. 30 kr.”⁴⁴ A termékajánlatokon kívül a mai állásukra hivatkozó hirdetésnek megfelelő pár soros felhívást is találhatunk: „Egy becsületes karakterű öt nyelveken jól beszélő ifjú kívánna valamely jó helyen falusi jegyzőségre udvari tisztségre vagy más ily nemű hivatalba lépni.”⁴⁵ Emellett az újság rendszeresen közölte a nagyszebeni sorsjáték (lottéria) nyerőszámait is, valamint a gabonaárakat.

Az *Erdélyi Hírlap* szépirodalmi melléklapjáról, a *Mulattatóról* elmondható, hogy elsősorban eredeti tartalma miatt a főlaphoz képest nagyobb fajsúllyal töltötte be szerepét a kor erdélyi sajtójában. A kiadvány szintén fél íven jelent meg azzal a céllal, hogy „ékeskedjen a ’szép literatura’ kies mezején szedett virágokkal, melyek a szívet jobbitják, az ízlést nemesítik, ártatlan mulattatnak”. Az előfizetési felhívás szerint a melléklap „versezetek, elbeszélések, regények, jeles mondások, híres és jeles emberek életrajzok, könyvismertetések, jó fordítások” közlésére vállalkozott. De csak akkor, ha sikerül „elegendő szerzeményekkel szerencsésítetni”, azaz kellő számú előfizetést szerezni. Ellenkező esetben a *Mulattató* elmarad, és a főlap egész íven fog megjelenni.⁴⁶

A „kellemes és hasznos időtöltésre rendelt” *Mulattató* első szerkesztője ugyanaz a Köpe János volt, aki 1838-ban a főlapot is szerkesztette; a *Hírlappal* együtt 1839-ben Veress György a melléklap szerkesztését is átvette. A folyóirat tartalma meghatározott témák szerint csoportosult: 1. versezetek 2. elbeszélések 3. régi várak, szokások, események leírása, történeti darabok és életrajzok 4. észrevételek, bírálatok és felszólítások 5. vegyes tartalmú darabok 6. rövid darabok 7. aforizmák, gondolatok, gyögyecseppek.⁴⁷ Széles érdeklődési köre és sokszínűsége – irodalom, történelem, művészetek, bölcsélet, tudományok – azzal magyarázható, hogy ebben az idő tájt Erdélyben még nem jelentek meg szaklapok, amelyek a szellemi élet specifikus területeivel foglalkoztak volna.

⁴² Erdélyi Hírlap 1839. szeptember 5. (36. sz.) 148.

⁴³ Erdélyi Hírlap 1839. szeptember 5. (36. sz.) 148.

⁴⁴ Erdélyi Hírlap 1838. december 20. (51. sz.) 207.

⁴⁵ Erdélyi Hírlap 1839. március 7. (10. sz.) 44.

⁴⁶ *Előfizetési jelentés egy új erdélyi újságra ily cím alatt: Erdélyi Hírlap a hoz járulandó Mulattatóval.* 1837. december 1-je.

⁴⁷ A lapszámok bekötött gyűjteményéhez csatolt tartalomjegyzék szerint („A *Mulattató* tartalma 1838-dik év első felében”).

Köpe János „Közírás” című programcikkének első része az 1837. december 1-jén kiadott *Mutatvány a Mulattatóból* című kiadványban kezdődött, majd a melléklet számaiban folytatódott. Az írásból egyértelművé válik, hogy a szerkesztő elsősorban a Háromszékről, Erdővidékről, Udvarhelyszékről és Csíkszékről érkező, brassói vásárokon részt vevő kereskedők érdeklődésére számított. Köpe írását a reformkorra jellemző folyamat szelleme hatotta át, amely megváltoztatta az erdélyi országrész helyét az összmagyar kulturális élet keretén belül és elindította az „Erdély felfedezése” jegyében megvalósuló kutatások és leírások sorozatát:

„Erdély, számtalan fegyver zörgésének hajdani csatamezeje, érdemes a szoros, a közelebbi ismeretre, vizsgálatra, tanulásra. Nemes lelkű és érzetű, szabadelmű és gondolatú, művelt és az időszellemével előre haladott nagy lelkű nemzetek lakják, kik a történetek mezején egy fontos, mély gondolatú, érteteletű, igazságos és részrehajlatlan történetíró által minden bölcsnek, minden tudósnak figyelmére érdemesek.”

A beköszöntő cikk egyben azt is kijelölte, hogy a mellékletben közölt írások feladata a hazaszeretet táplálása az erdélyi olvasók körében:

„e kezdendő folyóirat célja a Hírlap mellett ez: erkölcsi, tudományos, természettörténeti és gazdasági jelentéseket, rövid kidolgozásokat, nevezetes emberek életrajzát, rövid események elbeszélését, különösen Erdély ország gazdag történeti tárházából, a lélek felderítésére célzó kisebb regényeket, hasznos fordításokat közölni, általában a népben a hazaszeretetet élesíteni és a hasznos dolgokról értesíteni.”⁴⁸

A programcikk ezután az erdélyi magyar műveltség és sajtó helyzetéről mondott véleményt. Az utóbbiról Köpe János úgy vélekedik, hogy igencsak „mostoha állapotban van”, mivel a kolozsvári *Híradón*, *Társalkodón* és *Vasárnapi Újságon* kívül Erdélyben nincsenek magyar újságok. Az *Erdélyi Hírlap* és *Mulattató* kiadásáról a szerkesztő megjegyezte, hogy nem áll szándékukban a kolozsvári lapokkal versenyezni, hiszen erre „sem erejük, sem tehetségük” nincs, ehelyett azok számára indítják a lapokat, akik az *Erdélyi Híradótól* távolabb laknak, és eddig nem olvastak újságot.⁴⁹

A „Közírás” 1838. január 18-i utolsó részében Köpe János a hazai művelődési és tudománybeli helyzetet hasonlította össze a nyugati műveltséggel:

„négy bevett vallás, három nemzet hazánkban: talán sokan ebben találják értelmese-désünk lassú haladását, midőn Angol-Franciaország repülve halad a józan értelem útján. Tagadhatatlan, hogy mi még nem mérkeztünk a művelt nemzetekkel, nem tudunk mi még annyi remekeket a művészet mezején elémutatni, a tudományok gazdag kincstára nálunk még nincsen kimerítve, és oly jeles írókkal, annyi remek munkákkal, mint más országok, nem dicsekedhetünk (...) Csak emlékezzünk meg a más nemzetek folyóírásairól, s bizonyosan mindenki általlátja, hogy nemzetünknek még nincsen sok folyóírása. Ha a szabad Státusokban 1015 újság és folyóírás jelenhetik

⁴⁸ KÖPE János: *Közírás*. = *Mutatvány a Mulattatóból* 1837. december 1. 1–4.

⁴⁹ KÖPE: *i. h.* (48. jegyzet) 1–4.

meg évenként (...) úgy vélem, nem lesz senki, a ki e kezdő Hírlapunkat és Mulattatónkat feleslegesnek mondhatná.”

A tartalmi sokszínűség, valamint az írások beérkezésének esetlegessége miatt a *Mulattató* szerkezetében, de még a közölt cikkek számában sem lelhető fel tartósabb állandóság. Az első oldalon rendszerint költemény jelent meg, az utolsó oldalon pedig aforizma, adoma, vagy epigramma zárta a sort. Egyes lapszámokban csupán két írás volt, máshol pedig akár 8–10. A lap korlátozott terjedelme miatt gyakran jelentek meg folytatásban közölt írások, ami megnehezítette az olvasást. A főlaphoz hasonlóan a *Mulattató* is vett át írásokat egyéb magyar újságokból, például a *Nemzeti Társalkodó*ból, a *Jelenkorból* vagy a *Hírnökből*.⁵⁰

A melléklap cikkeinek számbavételezése során Kristóf György harmincegy szerzőnek a nevét sorolta fel.⁵¹ Ezek között található Jakab Elek, aki útirajzot közölt szolnok-dobokai útról és bemutatta a bonchidai és a csicsói várat, illetve Kőváry László, aki egy útrajzzal és egy fordítással szerepel a jegyzékben. A *Mulattató* legbuzgóbb munkatársa azonban Benedek Áron nagyborosnyói református pap volt, aki bölceleti munkái mellett számos verses oktató mesét is közölt. Tevékenysége olyannyira szembevető volt, hogy az említett sajtótörténeti összefoglalójában Szinnyi József tévesen őt tünteti fel a lap szerkesztőjeként.

A *Mulattató* írói között rendszerint fiatal, kezdő tollforgatókat találunk, akiket a szerkesztő Erdély különböző részeiről – de elsősorban Kolozsvárról és Nagyenyedről – toborzott. Itt jelent meg például a 1848-as kolozsvári forradalmi újság, az *Ellenőr* szerkesztőjének, Dózsa Dánielnek az első verse, vagy az akkor kilenc éves Szász Károly, későbbi neves költő első nyomtatott műve, egy iskolai búcsúztató. A tekintélyesebb munkatársak közül csupán a nagyenyedi Zeyk János és a kolozsvári Szilágyi Ferenc említhető meg.⁵² Szilágyi, aki 1838-ban már kérelmet adott be önálló kolozsvári lap indítására, az *Erdélyi Hírlap* hasábjain száll vitába a kolozsvári újságokkal, így például a *Vasárnapi Újság* cikkével.⁵³

A sajtó névvel aláírt művek mellett ugyanakkor számos írói jeggyel, álnévvel vagy névtelenül megjelent cikket találunk. Az ilyen esetek gyakori előfordulását egyfelől az okozta, hogy abban az időben a szerzőiség fogalma még nem tudatosult az erdélyi alkotókban, másfelől a névtelenség védőpajzsként szolgálhatott a polémia ellen. Hiányosságként jegyezhetjük meg, hogy a melléklapnak nem volt kritikai rovata, nem írt az irodalom elvi kérdéseiről, és könyvismertést is csupán egy alkalommal közölt.

A cikkek változatossága és vegyes tartalma mellett ezek színvonala is meglehetősen változó volt. Ez jellemző az irodalmi alkotásokra és a bölceleti vagy ter-

⁵⁰ KRISTÓF: *i. h.* 1929. (17. jegyzet) 225.

⁵¹ KRISTÓF: *i. h.* 1929. (17. jegyzet) 226–229.

⁵² KRISTÓF: *i. h.* 1929. (17. jegyzet) 229–230.

⁵³ *Mulattató*, 1838. február 8. (6. sz.) 21. A „Hazafi felszólítás” cím alatt megjelent írás azzal a cikkel polemizál, amely párhuzamot vélt felfedezni Kolozsvár és a szibériai Kamcsatka között. Szilágyi Ferenc lapja, a konzervatív *Múlt és Jelen* 1841-ben indul.

mészettudományos írásokra is, amelyekből sok esetben hiányzott a tudományos jelleg. A legszínvonalasabbak a történeti tárgyú cikkek és útleírások, amelyek külföldi vagy hazai eseményeket, személyiségeket, műemlékeket mutattak be (például „A mohácsi vénap”, „Az erdélyi régi tisztségek”, „A fejedelem ebédje a régibb időben”, „Hunyadi János kardja”, „Bálványos vára”, „Talleyrand”, „Rotschild-ház”, „Az 1719-diki nagy döghalál”).

A vegyes tartalmú darabok közé került az a sajtótörténeti szempontból is értékes jegyzék, amely a „magyar és ausztriai birodalom” időszaki sajtóját lajstromozza a megjelenés nyelve, illetve a lapok típusa szerint, és megjelöli a kiadás helyét, a kiadó és a szerkesztő nevét. A számbavétel külön csoportosítja a politikai lapokat, literatúrai és enciklopédiai folyóiratokat, továbbá a törvénytudományi, egyházi, gazdasági és mesterségi, valamint szépművészeti és mulattató folyóiratokat és a népi lapokat. Ez utóbbi típust egyedül a *Vasárnapi Újság* képviseli, ugyanakkor az egyházi periodikáknál feltűnik a Salamon József által szerkesztett kolozsvári *Erdélyi Prédikátori Tár*. Hiányosságai ellenére a jegyzék azért is fontos, mert betekintést nyújt a kor sajtójába, és összegezi az egyes városokban megjelenő lapok számát: a rangsort Bécs vezeti 27 lappal, utána Pest következik 23 lappal. Erdélyben Brassó az első számú sajtóközpont (5 lappal, mint Buda), ezt követi Kolozsvár (4 lap) és Nagyszében (1 lap).⁵⁴

Érdemes megemlíteni azokat a korabeli olvasói visszajelzéseket is, amelyek a lap szerepére és hasznosságára utalnak. Egy álnéven (Áplusbé) publikáló olvasó akként tekint a heti mellékletre, mint „egy fél órányi barátságos összetalálkozásra, a végre, hogy itt egy két jó szót vagy gondolatot cseréljünk”.⁵⁵ Bodó Bénéjmin Sebestyén oktató arról ír, hogy tanítványai örömmel olvassák „a nemes Székelység finomítására” szánt kiadványt, és esetenként magyarázatokat kérnek a megjelent cikkekkel kapcsolatban. Az első év végén a tanító bekötötte a megjelent lapszámokat, és ezzel elkezdte a könyvtár megszervezését.⁵⁶

Az *Erdélyi Hírlap* és a *Mulattató* hasábjain nem találunk magyarázatot a megszűnésük okaira. Valószínű, hogy azok az anyagi nehézségek, amelyeket a szerkesztő az első évfolyam végén említett, ekkorra lehetetlenné tették a további megjelenést. Ezzel függnek össze a már említett tartalmi okok, hiszen a brassói újság nem tudott annyit nyújtani, mint a többi erdélyi lap. A nagyobb támogatással és olvasótáborral rendelkező német és román brassói lapok viszont továbbra is fennmaradtak, mi több, a negyvenes években a nemzeti törekvések irányadói lettek. Az *Erdélyi Hírlap* mégis jelentős kezdeményes volt a harmincas évek viszonyaihoz képest. Egy olyan korszakban, amikor csak Kolozsvárnak volt rendszeresen megjelenő hírlapja, a brassói újság bebizonyította – ha csak két év erejéig is –, hogy kellő vállalkozói szellemmel más erdélyi városok is meg tudnak felteni a magyar újság-fenntartás követelményeinek.

⁵⁴ Mulattató 1838. március 8. (10. sz.) 39–40.

⁵⁵ Mulattató 1838. április 5. (14. sz.) 53–56.

⁵⁶ Mulattató 1839. január 24. (4. sz.) 13–14.

GYÖRFFY GÁBOR

**The Development of the trilingual press publicity in Brassó /Braşov, Kronstadt/
in the 1830`s**

In the second half of the 1830`s, the Transylvanian press witnessed some remarkable events. This is the period when Johann Gött, a typographer of German origin started in Brassó – with the help of local merchants – the printing of newspapers in German, Hungarian and Romanian languages. It was Gött's merit to organize, support and keep up, as a bourgeois undertaking, the trilingual press of Brassó in these years.

The first issue of *Siebenbürger Wochenblatt /Transylvanian Weekly/* appeared in May 1837. At the same time, Gött was also the publisher of a Romanian literary weekly appearing from the beginning of the same year. In the next year, the typographer published the first Hungarian-language newspaper appearing in Brassó, entitled *Erdélyi Hírlap /Transylvanian Newspaper/*, as well as the first Transylvanian political newspaper in Romanian, *Gazeta de Transilvania /The Gazette of Transylvania/*.

The study focuses on the analysis of *Erdélyi Hírlap* and its supplement, entitled *Mulattató /Paper for Amusement/*. In spite of the fact that the Hungarian weekly was published only for two years, it represented an important initiative taking into account the social and cultural conditions of Transylvania in the 1830`s.